EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
NYELVTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
MAGYAR NYELVÉSZETI DOKTORI PROGRAM

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Veszelszki Ágnes

Az infokommunikációs technológia hatása a nyelvre

Témavezető: prof. dr. Keszler Borbála

2011

ÁTTEKINTÉS

1. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJA, CÉLJA, MÓDSZEREI, FELÉPÍTÉSE 3

1.1. Az értekezés témája és célkitűzései 3

1.2. Az értekezés módszertana 3

1.3. Az értekezés felépítése 4

2. AZ ÉRTEKEZÉS ELMÉLETI HÁTTERE 5

3. A KUTATÁS EREDMÉNYEI 7

3.1. A digilektus jellemzői 7

3.2. A két kérdőíves vizsgálat 8

1. illusztráció: A kézírásban használt, feltehetőleg a digilektusból származó karakterszám-csökkentő technikák (rövidített táblázat) 9

2. illusztráció: Milyen szövegformában nem használna semmiképpen emotikonokat? 10

3.3. Szövegelemzések 10

3. illusztráció: Dialóguslevél részlete 11

4. TOVÁBBMUTATÓ LEHETŐSÉGEK 12

5. HIVATKOZÁSOK A TÉZISEKBEN 13

6. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK 14

6.1. A témában megjelent könyv 14

6.2. A témában megjelent tanulmányok (tanulmánykötetben és folyóiratban) 14

6.3. A témában tartott előadások 14

7. TOVÁBBI PUBLIKÁCIÓK 15

7.1. Megjelent könyvek 15

7.2. Megjelent tanulmányok 15

7.3. Recenziók 15

7.4. Kötetszerkesztés, folyóirat-szerkesztés 16

7.5. Mutató összeállítása 16

7.6. Előadások 16

1. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJA, CÉLJA, MÓDSZEREI, FELÉPÍTÉSE

1.1. Az értekezés témája és célkitűzései

A disszertáció azt vizsgálja, milyen módon hat a digitális kommunikáció más médiumok nyelvhasználatára: a szóbeliségre, a kézzel írott szövegekre és a számítógéptől elszakított, nyomtatott szövegekre, ez utóbbiak közül különösen a változásokra gyorsan reagáló reklámokra. A munka bevezet egy új terminust, a digilektust, majd a digitális kommunikáció nyelvváltozatának jellemzőit mutatja be. A dolgozat kitér arra is, hogy az infokommunikációs technológia – az unimediális lineáris szövegeket felváltó multimediális és hiperlinkes szövegek – hatására a szövegértési stratégiák is megváltoznak.

Az általános és középiskolásokkal végzett vizsgálataim alapján feltételeztem, hogy megjelent az a generáció, amely nem tud (nem akar) különbséget tenni a konceptuálisan szóbeli, de mediálisan írásbeli és a „hagyományos" írásbeliség között. A nyelv korábbi módosulási folyamataitól elsősorban sebességében és terjedési formájában különbözik a jelenleg zajló nyelvi változás, és nem csupán grammatikai vagy írástechnikai-helyesírási újdonságokat hozhat, hanem hosszú távon mélyreható kulturális és pedagógiai következményekkel is számolni kell.

A munka célja tehát a nyelvi változás folyamatában való dokumentálása, az új nyelvváltozat bemutatása és jellemzése (ennek kapcsán az írott és beszélt nyelv, a vizualitás témakörének érintése), illetve az infokommunikációs technológia nyelvre gyakorolt hatásának vizsgálata.

1.2. Az értekezés módszertana

Az értekezésben három fő módszerrel dolgozom. Egyrészt a vonatkozó magyar, német és angol nyelvű szakirodalom segítségével a témakör elméleti háttérét mutatom be, illetve más empirikus vizsgálatok eredményeit is figyelembe veszem, s ahol szükséges, ismertetem. Másrészt szövegelemzést végzek. A korpuszvizsgálatba a digitális kommunikáció általam gyűjtött szövegeinek (főként cset-, sms-, blog-, fórum- és üzenőfalszövegeknek) az elemzése; középiskolás és egyetemista diákok több ezer oldalnyi kézzel írott jegyzetének, magánlevelezésének nyelvi vizsgálata és csetszövegekkel való összevetése, valamint reklámanalízis tartozik. Harmadrészt, kiegészítő módszerként, kérdőíves vizsgálatokat végeztem.

A három fő módszer egyesítése azt szolgálja, hogy minél szélesebb körű képet tudjak adni a 21. század legelejének digitális kommunikációs formáinak nyelvi jellemzőiről.

1.3. Az értekezés felépítése

A munka makrostruktúrája hat fő egységből áll.

Az első, bevezető fejezet az infokommunikáció és a digilektus kapcsolatát és vizsgálati módját tárgyalja. A módszertani fejezetek (1.1. *Célkitűzés*, 1.2. *A dolgozat felépítése*, 1.6. *Vizsgálati módszerek*, 1.7. *Az elemzéshez használt korpuszok*) közé ékelődik három elméleti áttekintő fejezet. Az elméleti bevezetőben ismertetem a digitális kommunikációval kapcsolatos legfontosabb álláspontokat – kiemelt figyelemmel a szövegalkotás és szövegértés kapcsolatára, illetve az ismeretségi hálózatokra, végül a digitális kommunikáció gyakorta felvetett dilemmáját, a szóbeliség és írásbeliség dichotómiájával kapcsolatos nézeteket mutatom be.

A digilektus mint nyelvváltozat a címe a második fejezetnek, amelyben. bevezetek egy új nyelvtudományi terminust, a digilektust. Elméleti hátteréül a lektusok (nyelvváltozatok) rendszere szolgál. Kísérletet teszek a digilektus nyelvtudományi státuszának megállapítására. A második fejezetet a digilektushoz kötődő, legfontosabb szövegtípusok (e-mail, fórum, blog és vlog, tweet, üzenőfalra írt poszt és komment, cset és IM, sms és mms) áttekintése zárja.

A harmadik fejezetben a digilektust négy fő (pragmatikai-szövegtani, lexikai, grammatikai és formai) megközelítésmód szerint jellemzem.

A digilektust és hatásait két kérdőíves vizsgálat tükrében mutatom be a negyedik fejezetben. Az egyik felmérést (4.1.) általános iskolások körében végeztem 2008-ban, a kérdőív a számítógépen írás és a „hagyományos” kézírás eltéréseire koncentrált. A másik, 2010-es, nagyszámú adatközlővel dolgozó kérdőív (4.2.) kiemelten a digitális szövegtípusoknak különböző írott és szóbeli formákra gyakorolt hatásaira kérdezett rá (kulcsszavai például: netspecifikus kifejezések, rövidítések, szóalakok, emotikonhasználat). A kérdőív nem elsődlegesen kvantitatív, sokkal inkább – a nyílt végű kérdések alapján – kvalitatív adatokkal szolgált.

Az ötödik fejezet munkamódszere a korpuszelemzés. Ez az egység a digilektus más szövegformákra (szóbeli társalgásra, a kézzel írott jegyzetekre, iskolai dolgozatokra és dialóguslevelekre, reklámokra) kifejtett hatását mutatja be.

Az összegzést, a következtetést és a továbbmutató kutatási lehetőségeket a hatodik fejezet tartalmazza. A disszertációt szakirodalom-jegyzék és fogalommutató, illetve terjedelmes mellékletgyűjtemény zárja.

2. AZ ÉRTEKEZÉS ELMÉLETI HÁTTERE

Az új médiumok nyelvhasználatának vizsgálata az 1990-es évektől ismét felvetette a nyelvi variációk és a szóbeliség-írásbeliség kérdését. Az írott és a beszélt nyelv viszonyával kapcsolatban négyféle pozíció létezik, Edgar Onea Gáspár (2006: 1–7) összefoglalásában ezek a következők (zárójelben az adott tézis ismert képviselői): 1. az írott szöveg egyszerűen a nyelv leképezése (l. Arisztotelész, Platón, Bloomfield); 2. az írott szöveg a nyelv mintájaként szolgál (l. Leibniz); 3. a szóbeliségnek primátusa van az írásbeliséggel szemben (l. Ferdinand de Saussure, vö. Biber 1988: 6); 4. a beszélt és írott nyelv teljesen eltérő koncepcióval rendelkeznek (l. Koch és Oesterreicher). Az éles, dichotomikus szembeállítást szokás – Koch és Oesterreicher (1985 és 1994) nyomán – a konceptuális és a mediális írásbeliség, illetve szóbeliség kategóriájával finomítani. A szerzőpáros megállapította, hogy a „szóbeli" és az „írásbeli" terminusok két- (sőt több-) jelentésűek. Ezért elkülönítették egymástól a médium szerinti, illetve a koncepció szerinti szóbeliséget és írásbeliséget. A médium alapján való megkülönböztetés egyszerűen a nyelvi megnyilatkozás megvalósulási médiumára vonatkozik, vagyis arra, hogy a szöveg fonikusan vagy pedig grafikusan jelenik-e meg (1994: 587). E különbségtétel dichotomikus.[1] Ezzel szemben a koncepció fogalom a megnyilatkozás „modalitását", kifejezésmódját jelöli, és skálaszerűen értelmezendő (1994: 587). Az írásbeliség-pólust az idő- és térbeli távolság, a nyilvánosság, az idegen partner, az érzelemmentesség, szituáció- és cselekvésfüggetlenség, kevés referencia az origóra, a befogadó részéről kevés kooperációs lehetőség, monologikusság, tervezettség és fix téma paraméterértékek jellemzik (Koch és Oesterreicher 1994: 588, vö. Onea 2006: 5); ezen értékek ellenpontja jellemzi a szóbeliségpólust. A kétféle írásbeliség és szóbeliség között nincsen szoros korreláció (Dürscheid 2006: 44), sajátos keresztesetek is előfordulnak (mediálisan írásbeli, de konceptuálisan szóbeli szövegek).

Az elektronikus szöveg több szempontból is **hibrid szöveg**nek tekinthető (Beutner 2002: 105, Ferrara–Brunner–Whittemore 1991: 10, Frehner 2008: 26–7). A hibrid szöveg megjelölés mellett szól az, hogy az elektronikusan létrehozott szöveg általában multimediális, vagyis képek, mozgóképek, hangok is a szöveg részévé válhatnak (ezzel szemben a tradicionális írott szöveg verbális és ikonografikus elemekre épít). Az elektronikus írott szöveg igen gyakran orális koncepción alapul, az oralitás konceptuális jellemzőihez közelít, sőt a konceptuális szóbeliség írásos mimézisének (Kilian 2001: 69) is tekinthető, mivel az elektronikus

[1] A se nem szóbeli, se nem írásbeli jelnyelvet ez az elképzelés figyelmen kívül hagyja. A modell további hiányosságairól, esetleges többértelműségéről és az időközben megváltozott kommunikációs körülményekből adódó eltérésekről: Dürscheid 2006: 50–3.

médium sajátossága az interaktivitás. Ezt a kettősséget fejezi ki az **oraliteralitás** terminus (Oraliteralität, Döring 1997: 290). Míg a hagyományos értelemben vett írott kommunikáció a szövegalkotó, a szöveg és a befogadó disszociációját, külön térben való elhelyezkedését feltételezi[2], addig az elektronikus kommunikációban gyakoriak az időben szinkron formák[3] (időbeli egybeesés), de akár – ritkábban ugyan – még a térbeli közelség[4] is lehetséges. Eckkramer és Eder (2000: 269, 272) továbbá azért is hibrid formának tartják az elektronikus szöveget, mert különböző konvenciók egybemosásával, összeillesztésével keletkezik.

A német szakirodalomban viszonylag egységes az az álláspont, hogy a hálókommunikációnak vannak sajátos, műfajtól független nyelvi jellemzői (például: Androutsopoulos–Ziegler 2003: 252, Dürscheid 2005: 94). Nem csupán a német nyelvre igaz ez az állítás, hanem az angol nyelvre is. Az internetnyelvészet egyik első monográfusa, David Crystal (2001) e nyelvváltozatra a **netspeak** terminust alkalmazza. Crystal a 2008-as munkájában (Crystal 2008: 13) további (angol) digitálisnyelvváltozat-megnevezéseket sorol fel: pl. textese, slanguage, new hi-tech lingo, hybrid shorthand. Odáig megy, hogy kétnyelvűnek, bilingvisnek tartja az e nyelvváltozatot is beszélőket. Mindezzel szemben áll Schlobinski (2000, idézi: Frehner 2008: 27) véleménye, amely szerint az internetes szövegtípusok olyannyira heterogének, annyiféle szövegfajta jellemzőit egyesítik magukban, hogy lehetetlenség a netspeakhez hasonló általánosításokat tenni. Meglátásom szerint éppen ez a heterogenitás és különféle mintákat magába olvasztó jelleg a digitális kommunikáció sajátsága. A heterogenitást emelik ki más szerzők is, a megnevezések is ezt tükrözik: Ferrara, Brunner és Whittemore (1991) **írott interaktív regiszter**ről írnak, az új regiszter egyik legfontosabb jellemzőjének azt tartják, hogy a dialogikus elemek erősödnek e nyelvváltozatban. Eckkramer és Eder (2000: 22, 266) szerint a médiumváltás nyelvi változást hoz magával, ezzel egy új, digitális nyelvi regiszter létrejötte jár együtt (2000: 273). Ennek megnevezésére a **virtuális** vagy **digitális textualitás** (virtuelle Textualität, digitale Textualität) fogalmát vezetik be.

Ha a vonatkozó magyar szakirodalmat tekintjük át, meg kell említenünk Balázs Géza (2004, 2005a) több helyen is leírt **másodlagos szóbeliség** fogalmát (vö. Dittmann 2001: 10). Bódi Zoltán **szimbolikus írásbeliség**nek (2005), **új beszéltnyelviség**nek (2004a és b), Érsok Nikoletta **virtuális írásbeliség**nek (2003) nevezi ezt az új nyelvi létmódot.

A **digilektus** saját fogalmam a számítógép közvetítette kommunikáció (CMC, computer-mediated communication) nyelvhasználati módjának megnevezésére. A digilektus sajátos,

[2] Például egy 16. századi európai könyvet is lehet a 21. században Ázsiában tanulmányozni.
[3] Például: cset.
[4] Akár egy szobában tartózkodók is csetelhetnek vagy sms-ezhetnek egymással – ha éppen nem tudnak más módon kommunikálni.

más médium által közvetített kommunikációra nem jellemző tulajdonságokkal rendelkező új nyelvváltozat.

A digitális nyelvváltozat azonban mindössze tíz-tizenöt éves alakulat. Mivel technikailag determinált, ezért folyamatosan lépést tart az informatikai-technikai újításokkal, ezáltal maga is **folyamatos változásban** van. A dolgozatban részletezett megfontolások alapján három megoldási módot javaslok a digilektus nyelvtudományi státuszára: új stílusrétegnek tekintjük; létrehozunk egy átmeneti kategóriát a szociolektus és a mediolektus között, a szociomediolektust; vagy – és a jelenlegi helyzetben ez a legvalószínűbb – a nyelvváltozat új mivolta, illetve a folyamatos átalakulása, kialakulatlansága miatt egyelőre nem helyezzük el rendszerben, ám elfogadjuk megjelenését, és dokumentáljuk hatásait.

A digilektus tulajdonságainak összegyűjtése előtt meg kell jegyezni: miként a nyelv általában, a sajátos nyelvváltozat, a digilektus sem homogén képződmény, variációk, változatok jellemzik.

3. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

3.1. A digilektus jellemzői

A digilektust pragmatikai-szövegtani, lexikai, grammatikai és formai szempontokból jellemzem, az egyes aspektusokhoz tartozó jellegzetességeket bemutatva, a következő alapelv szem előtt tartásával: „A nyelvi komponensek közötti demarkációs vonalak megrajzolása kizárólag csak gyakorlati kutatási célokat szolgálhat, mivel az elemzés célja mindig megszabja a kutatási terület határait” (Bańczerowski 2008: 77).

A digilektus kiemelt pragmatikai jellegzetességei közé a beszélői konstellációkat, a nézőpontot, a tematikus progressziót, a fatikus funkció kiemelt szerepét, a tegeződés-magázódást, illetve a metaszövegeket soroltam.

A digitális kommunikáció szókincsét az idegen nyelvi hatás, az új szavak és kollokációk, az informatikai szókincs, a töltelékszavak használata, valamint a szlenges és a tabutörő elemek (írásbeli) megjelenése jellemzi.

Kiemelten foglalkoztam a digitális nyelvváltozat grammatikai jellegzetességeivel. Ide soroltam a karakterszám-csökkentő technikákat is, hagyományos elnevezéssel a rövidítéseket (alaptípusai: akronimák, arab típusú írás, betűhelyettesítés számmal, más betűvel vagy szimbólummal). A digilektus neologizmusait szóalkotásmódok (szóképzés, szóösszetétel, elvonás, szócsonkítás, szóösszerántás és egyéb szóalkotási módok) szerint részletesen vizsgáltam. A

szóképzésről szóló alfejezet egy esettanulmányt is tartalmaz: a digilektus új igéin vizsgáltam a *-(V)z* és a *-(V)l* igeképző produktivitását. A digilektus sajátossága az elszemélytelenedő grammatikai szerkezet. A digitális kommunikáció szintaktikai jellemzői között a vonatkozó szakirodalom legtöbbször a beszéltnyelviség hatását említi; az alfejezet elején összefoglalom a beszélt nyelv grammatikai megközelítésmódjait, a téma számára releváns megállapításokat példákkal támasztom alá. A szintaktikai tulajdonságokhoz két esettanulmány kapcsolódik: az egyik a témaismétlő szerkezet mint beszélt nyelvi jellemző megjelenése a digitális szövegekben, a másik pedig az *asszem* diskurzusjelölő grammatikalizációja.

A digilektus formai, írástechnikai jellemzői közül részletesebben foglalkozom a (pszeudo)fonetikus írásmóddal, a kis- és nagybetű használatával, valamint az interpunkció digilektusbeli sajátosságaival. Ezenkívül kitérek a digilektus és a vizualitás kapcsolatára (bemutatom a digilektus elsődleges jellemzőjének tekintett emotikonokat, valamint a kép-szöveg kapcsolatokat).

3.2. A két kérdőíves vizsgálat

A két kérdőíves vizsgálat eredményei a következőképpen foglalhatók össze: A 2008 végén végzett kérdőíves felmérés egy általános iskola felső tagozata és egy hat évfolyamos gimnázium hetedikes-nyolcadikos diákjainak nyelvhasználatát kívánta felmérni. A feltételezésekkel ellentétben nem is a kérdésekre adott válaszok nyújtottak igazán újdonságot , hanem a nyílt végű kérdések szöveges befejezései (bár a válaszok is igazolták hipotéziseimet, miszerint a digitális kommunikáció befolyásolja a diákok nyelvhasználatát). A korábbiakban összegyűjtött digilektusjellemzők nagyrészt megtalálhatók a 10–14 éves korosztály kézírásában is.

A 2010-es nagy adatszámú, 647 adatközlő válaszait fogadó online kérdőív elemzésekor nem elsősorban a számszerű adatokra, hanem a szöveges válaszokra koncentráltam. Példaként kiemelem, hogy a válaszadók több mint kétharmada naponta ír e-mailt, közel fele naponta sms-ezik és csetel; kézzel az adatközlők több mint 10%-a ritkábban, mint hetente ír; elgondolkodtató, hogy további 5%-uk pedig azt adta meg, hogy soha nem ír kézzel. Rákérdeztem arra, vajon leírják-e a tipikusan a csetes és sms-beli kommunikációhoz sorolt rövidítéseket kézírásban is (*1. illusztráció*). Összesen a válaszadók 35%-a használja ugyanezeket kézírásban is, 65%-a nem (vagy nincs ennek tudatában).

1. illusztráció: A kézírásban használt, feltehetőleg a digilektusból származó[5] karakterszám-csökkentő technikák (rövidített táblázat)

Használat	Rövidítéstípus	Megadott példák	Említés
nem	–	–	331
igen	–	[példa nélkül]	72
	kezdőbetűvel rövidítés	**h** (hogy)	111
		m (mert)	5
		n (nagyon)	1
		úh., uh (úgyhogy)	3
		v (vagy)	10
	netspecifikus akronima	asap[6]	9
		lmao	1
		lol	9
		omg	4
		szvsz	2
		wtf	3
	magánhangzó kiejtésének nagybetűvel jelölése	**Lment**	1
	betűhelyettesítés számmal	**1általán**, 4 szólamú, **mind2**, **j7en**, **+6ározó**, **4zet**, **mind1**, 1x, **1ház**, 2esben, 4szemközt, **7főn**, **7vége**	30
	betűhelyettesítés szimbólummal	**+csináltam**, **+halt**, **+6ározó**	5
		ø (nem)	1
		1x	2
	szóösszerántás	**asszem, axem, aszem**[7]	21
		hnap	3
		mek	12
		mképp	1
		nan	1
		naon	1
		szal	4
		sztem	14
		tkp	1
		tod, **tom**, **nemtom**	14
		tul.képp	1
		uannyi (ugyanannyi)	1
		valszeg	4
		vok	6
	szócsonkítás	**akk**	1
		akko	1
		am	3
		csina	1
		lécci[8]	1
		pill	2
		szomb	1
		tört (történet)	1
	egyéb	**emotikonok**: :) :(:'(:O :D :-) <3m	39
		XD, ikszdé	2
		télleg	2

Az összes eredmény bemutatására itt nincsen mód, ezért a karakterszám-csökkentésen kívül csupán egy szempontot mutatok be: A válaszadók az emotikonokat az informális szituációkhoz kötik, hivatalos szituációban (hivatalos levélben és vizsgadolgozatban) 90%-uk kerüli a szmájlihasználatot. Kézzel írt levélben az adatközlők fele, jegyzetekben-feljegyzésekben a kétharmada használ hangulatjeleket. Digitális szövegformákban (üzenőfal, e-mail, cset, sms) nem meglepő módon 10% alatti az emotikonkerülők aránya (*2. illusztráció*).

[5] A kapcsolat nem minden esetben egyértelmű vagy nem igazolható. Félkövérrel szedtem a kifejezetten valószínűsíthető eseteket.
[6] Az angol hivatalos írott nyelvben szokásos rövidítés.
[7] A szóbeliségből származik, de írott formában a digitális kommunikációban fordult elő nagy számban. Vö. *lécci*, *szal*, *nemtom*, *tom*, *télleg*.
[8] Bizonyosan a szóbeliségből származó alak.

2. illusztráció: Milyen szövegformában NEM használna semmiképpen emotikonokat?

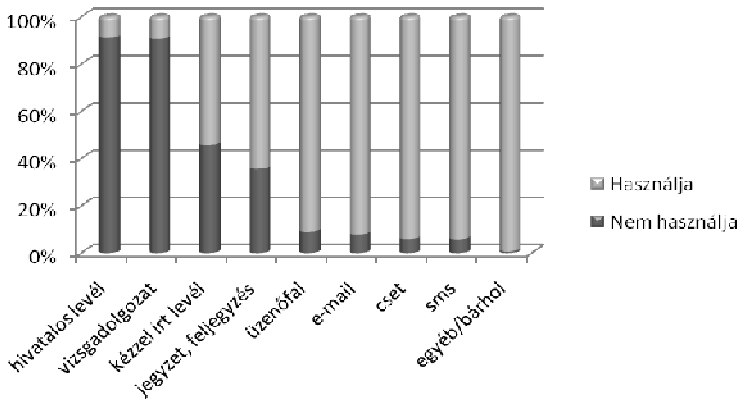

A dolgozat további részében azzal foglalkoztam, hogy a válaszadók véleménye szerint változik-e az írás, illetve a szóbeli társalgás az internet és mobiltelefon hatására (a kérdéseket szándékoltan többféleképpen és könnyen érthető megfogalmazásban tettem fel). Az írással kapcsolatban legtöbben a helyesírás módosulását emelik ki, az emotikonhasználat a hagyományos, kézzel írott szövegekre is jellemző (lesz), további jellegzetes tendencia a rövidülés, az egyszerűsödés. A változást sokan korosztályhoz kötik. A fentieken túl megemlítették még, hogy a kézírásnak a jelentősége csökken a gépíráshoz viszonyítva, szerepe átalakul. A társalgási nyelv változásait kevésbé tartják feltűnőnek, egyértelmű azonban a digilektus és a szóbeli társalgás közötti interferencia az ún. netspecifikus akronimák, illetve emotikonok szóbeli, betűnként/karakterenként kiejtett változatainak esetében (pl. *lol*, *vétéef*, *óemgé*; *ikszdé*, *kettőspontdé*).

3.3. Szövegelemzések

A kérdőíves vizsgálatot a szövegelemzések követik: spontán beszédbeli megfigyelések, iskolai jegyzetek, dolgozatok, ún. dialóguslevelek (órai levelezések) és reklámok vizsgálata. A spontán beszédből gyűjtött megfigyelések közül itt csupán egy jellegzetes példát ismertetek: Az idegenekkel való csetes beszélgetés jellegzetes bevezető formulája, az *ASL*, az „age sex location”, vagyis ’életkor – nem – tartózkodási hely’ jelentésű akronima. Egy középiskolás fiú élőben is ismerkedett már ily módon (megjegyzése szerint: „*persze az S látható volt, csak poénból mondtam ezt*”).

A kézzel írott, órai magánlevelek sokkal inkább a csetelés jellemzőit viselik magukon, mint a hagyományos levelekét (*3. illusztráció*). Ezt a már ismertetett négyes vizsgálódási (pragmatikai-szövegtani, grammatikai, lexikai és formai) szempontrendszer részletekbe menő

bemutatásával igazolom. A jegyzetekben elsődlegesen a digilektusból kölcsönzött karakterspórolási technikák és emotikonok figyelhetők meg. Bizonyos reklámok megértéséhez is szükséges a digitális kommunikáció konvencióinak ismerete (pl. *Fanta. LOL*).

3. illusztráció: Dialóguslevél részlete

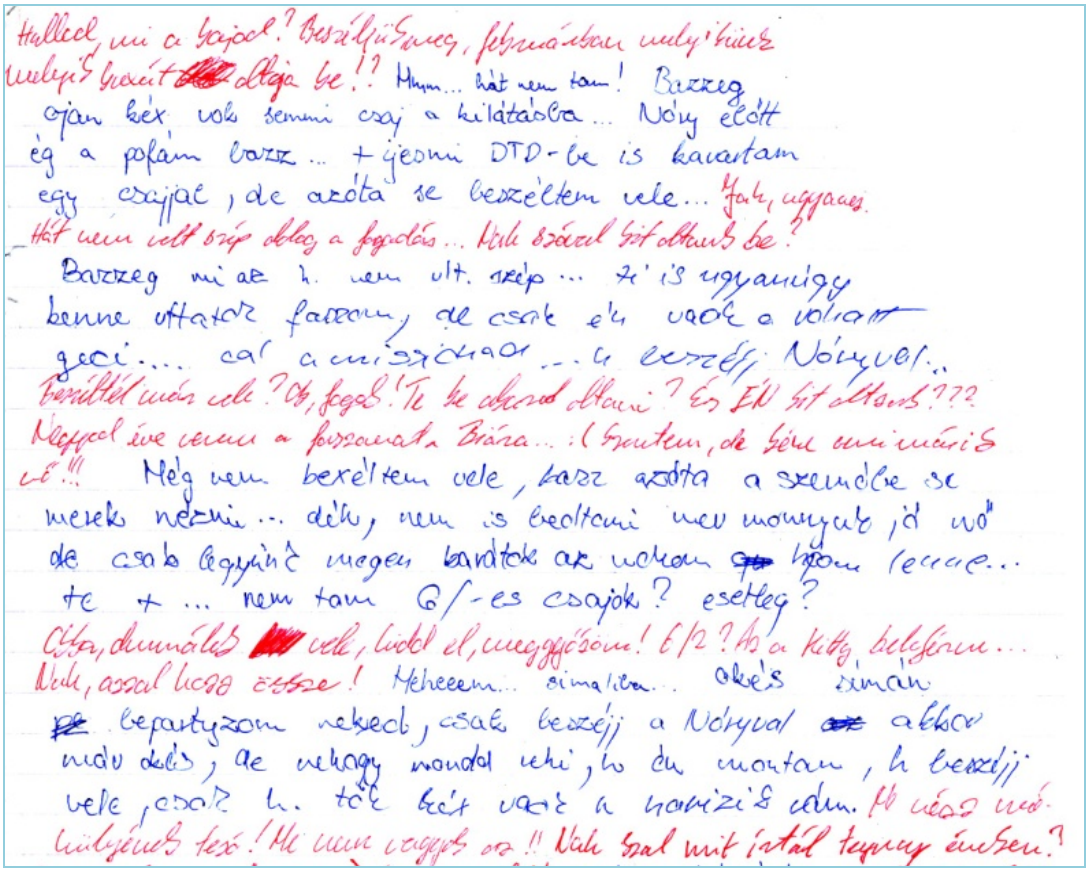

Összegzésül megállapítható, hogy az internetes literalitásnak (digitális írástudásnak) csoportösszetartó és másokat nyelvileg kizáró funkciója is van. A digitális szakadék nemcsak azt jelölheti, hogy valaki nem tudja a számítógépet kezelni, hanem azt is, hogy nem ismeri az elektronikus kommunikációban használatos jeleket, nem érti a sajátos nyelvezetet. A közös háttértudásnak minden kommunikációs formában kiemelt szerepe van. Az internetes kommunikációban való teljes értékű részvételhez feltétlenül szükség van többek között az emotikonok, a speciális rövidítések és szókincs ismeretére is. A szövegelemzési és kérdőíves eredmények azt mutatják, hogy a digilektus nyelvváltozat (szociolektus, mediolektus vagy stílusréteg) szövegei folyamatosan kölcsönhatásban vannak más szövegtípusokkal, azokra – lexikát, pragmatikai viszonyokat, külső jegyeket tekintve (és feltételezhetőleg hosszabb távon grammatikai szempontból) is – hatással vannak.

4. TOVÁBBMUTATÓ LEHETŐSÉGEK

A digitális kommunikáció neologizmusainak (az ún. netologizmusoknak) a vizsgálatát a lexikográfia és a szóalkotásmódokkal foglalkozó grammatikai kutatások hasznosíthatják. A munka hozzájárul a beszélt nyelv kutatásához, ezentúl a diskurzusjelölőkkel foglalkozó és a grammatikalizációs vizsgálatokhoz is. A szövegtipológiai elméleti és gyakorlati elemzéseket célszerű lenne a digilektus szövegeivel is kibővíteni. Az értekezés a helyesírásiváltozás-kutatások alapjaként is szolgálhat. A dolgozatban felvetett, de a tématartás miatt ki nem fejtett gondolatokkal szemiotikai szempontból is érdemes lenne foglalkozni. A vizualitás, a képi kommunikáció, a vizuális tanulás (visual learning) és a nyelvészet összekapcsolása e témakörben újszerű eredményeket hozhat. A reklámok és hirdetések nyelvészeti módszerekkel való elemzése akár egy új interdiszciplínát, a marketolingvisztikát is megalapozhatja.

A dolgozat eredményei hasznosíthatók az oktatásban, az oktatástechnikában: az éppen zajló nyelvi hatások bemutatása akár tananyagként, akár a tanár-diák kommunikáció segítőeszközeként szolgálhat (vö. digitális bennszülöttek és kint rekedtek). Az iskolai nyelv- (kommunikáció-) oktatásba tudatosan bevonható az új szövegfajták vizsgálata, a különböző regiszterek megismerése, elkülönítése, összehasonlítása. A hiperlinkes szövegek megváltoztatják a szövegértési stratégiákat, ennek kutatásához is egy utat mutat a dolgozat.

Nyelvantropológiai és szemiotikai szempontból az audiovizuális információtovábbító eszközök (Skype, webkamera) nyelvhasználati stratégiáinak és ezek hosszú távú nyelvi hatásainak vizsgálata is kutatásra érdemes terület. További terveim között szerepel a digilektus és a (szép)irodalmi szövegek interferenciáinak vizsgálata.

5. HIVATKOZÁSOK A TÉZISEKBEN

Androutsopoulos, Jannis K. – Ziegler, Evelyn 2003: Regionalismen in einer Chat-Gemeinschaft. In: Androutsopoulos, Jannis K. – Ziegler, Evelyn (Hrsg.) 2003: „Standardfragen". Soziolinguistische Perspektiven auf Sprachgeschichte, Sprachkontakt und Sprachvariation. Frankfurt am Main: Peter Lang. 251–79.

Balázs Géza 2004: Választási sms-ek folklorisztikai-szövegtani vizsgálata. In: Magyar Nyelvőr. 36–53.

Balázs Géza 2005a: Az internetkorszak kommunikációja. In: Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.) 2005: Az internetkorszak kommunikációja. Tanulmányok. Budapest: Gondolat–Infonia. 25–57.

Bańczerowski Janusz 2008: A világ nyelvi képe. A világkép mint a valóság metaképe a nyelvben és a nyelvhasználatban. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 86. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Beutner, Yvonne 2002: E-Mail Kommunikation. Eine Analyse. Stuttgart: ibidem Verlag.

Biber, Douglas 1988: Variation accross speech and writing. Cambridge et al.: Cambridge University Press.

Bódi Zoltán 2004a: A világháló nyelve. Internetezők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban. Budapest: Gondolat Kiadó.

Bódi Zoltán 2004b: Az írás és a beszéd viszonya az internetes interakcióban. In: Magyar Nyelvőr. 286–94.

Bódi Zoltán 2005: Szimbolikus írásbeliség az internetes interakcióban. In: Balázs Géza – Bódi Zoltán (szerk.): Az internetkorszak kommunikációja. Tanulmányok. Budapest: Gondolat–Infonia. 195–212.

Crystal, David 2001: Language and The Internet. Cambridge: University Press.

Crystal, David 2008: Txtng. The gr8 db8. Oxford [et al.]: Oxford Univ. Press

Dittmann, Miguel 2001: Sprachverwendung im Internet. Untersuchungen des Internet Relay Chat (IRC) in Deutschland und Frankreich. Sarlat: Éditions Indoles.

Döring, Nicola 1997: Kommunikation im Internet. Neun theoretische Ansätze. In: Batinic, Bernad (Hg.): Internet für Psychologen. Göttingen: Hogrefe. 267–298.

Dürscheid, Christa 2005: E-Mail – verändert sie das Schreiben? In: Siever, Torsten – Schlobinski, Peter – Runkehl, Jens (Hrsg.): Websprache.net. Sprache und Kommunikation im Internet. Berlin – New York: Walter de Gruyter. 85–97.

Dürscheid, Christa 2006: Einführung in die Schriftlinguistik. 3., überarbeitete und ergänzte Auflage. Göttingen: Vandenhoek&Ruprecht.

Eckkramer, Eva Martha – Eder, Hildegrund Maria 2000: (Cyber)Diskurs zwischen Konvention und Revolution. Eine multilinguale textlinguistische Analyse von Gebrauchstextsorten im realen und virtuellen Raum. Frankfurt am Main u. a.: Peter Lang.

Érsok Nikoletta Ágnes 2003: Írva csevegés – virtuális írásbeliség. In: Magyar Nyelvőr. 99–104.

Ferrara, Kathleen – Brunner, Hans – Whittemore, Greg 1991: Interactive written discourse as an emergent register. In: Written Communication 8/1. 8–34.

Frehner, Carmen 2008: Email – SMS – MMS. The Linguistic Creativity of Asynchronous Discourse in the New Media Age. Bern – Berlin – Bruxelles – Frankfurt am Main – New York – Oxford – Wien: Peter Lang.

Kilian, Jörg 2001: T@stentöne. Geschriebene Umgangssprache in computervermittelter Kommunikation. Historisch-kritische Ergänzungen zu einem neuen Feld der linguistischen Forschung. In: Beißwenger, Michael (Hrsg.): Chat-Kommunikation. Sprache, Interaktion, Sozialität & Identität in synchroner computervermittelter Kommunikation. Perspektiven auf ein interdisziplinäres Forschungsfeld. Stuttgart: Ibidem. 55–78.

Koch, Peter – Oesterreicher, Wulf 1985: Sprache der Nähe – Sprache der Distanz. Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte. In: Romanistisches Jahrbuch 36. 15–43.

Koch, Peter – Oesterreicher, Wulf 1994: Schriftlichkeit und Sprache. In: Hartmut Günther – Otto Ludwig (Hg.): Schrift und Schriftlichkeit. Ein interdisziplinäres Handbuch internationaler Forschung. 1. Halbband. Berlin – New York. 587–604.

Onea Gáspár, Edgar 2006: Sprache und Schrift aus handlungstheoretischer Perspektive. Studia Linguistica Germanica 81. Berlin – New York: Walter de Gruyter.

Schlobinski, Peter 2000: Von Chatten im Cyberspace. In: Eichhoff-Cyrus, Karin – Hoberg, Rudolf (Hrsg.): Die deutsche Sprache zur Jahrtausendwende. Sprachkultur oder Sprachverfall? Mannheim: Dudenverlag.

6. AZ ÉRTEKEZÉS TÉMÁJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

6.1. A témában megjelent könyv

2006 Bódi Zoltán – Veszelszki Ágnes: Emotikonok. Érzelemkifejezés az internetes kommunikációban. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest.

6.2. A témában megjelent tanulmányok (tanulmánykötetben és folyóiratban)

2011 Image and self-representation. 1. Nemzetközi VLL Konferencia, 2010. december 1. (peer-reviewed online publication)

2011 Digitális kommunikáció és nyelvtudomány. In: Balázs Géza (szerk.): Nyelvészetről mindenkinek. 77 nyelvészeti összefoglaló. Budapest: Inter. 56−60.

2011 Szóbeliség és írásbeliség. In: Balázs Géza (szerk.): Nyelvészetről mindenkinek. 77 nyelvészeti összefoglaló. Budapest: Inter. 327−330.

2011 Verbális agresszió az sms-ekben. In: Balázs Géza: Sms-nyelv és -folklór. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság, Inter Kft., Prae.hu. 98−106.

2010 Digilektus a lektusok rendszerében. In: Félúton 5. Az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolájának konferenciája. Szerk.: Illés-Molnár Márta, Kaló Zsuzsa, Klein Laura, Parapatics Andrea. Budapest: ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola. 199−215.

2010 Úton − a digilektus és a dialóguslevelek. In: Az utazás szemiotikája. Szerk.: Balázs Géza, H. Varga Gyula. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság; Eger: Líceum Kiadó. 286−98.

2010 Grammatikalizáció, különös tekintettel az *asszem*re. In: Világkép a nyelvben és a nyelvhasználatban. Szerk.: Bárdosi Vilmos. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 249−65.

2009 Képírás vagy képes írás? Az infokommunikációs technológia hatása a felső tagozatosok írására. In: Ikonikus fordulat a kultúrában. Szerk.: Balázs Géza, H. Varga Gyula. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság; Eger: Líceum Kiadó. 309−333.

2005 Az SMS köszönőformulái. In: Az internetkorszak kommunikációja. Tanulmányok. Szerk.: Balázs Géza és Bódi Zoltán, Budapest: Gondolat/Infonia. 284–295.

2005 Dinamikus emotikonok. In: A magyar szemiotika negyedfél évtized után. Szerk.: Balázs Géza, H. Varga Gyula, Veszelszki Ágnes. Budapest–Eger: Líceum Kiadó. 273–286.

2002 Üzi a mobon? Az SMS nyelvhasználata. In: Informatikai technológia és nyelvhasználat. Szerk.: Balázs Géza, Budapest: Trezor Kiadó. 239–247.

2008 Egy beszélt nyelvi jellemző, a témaismétlő névmás csevegésszövegekben. In: Magyar Nyelvőr, 2008. április–június, 132: 235–244.

2007 Formen computergestützten Fremdsprachenunterrichts und -lernens – auf Grund von Umfragen unter Studenten. In: DUfU, 22. évf. 2007/1–2. 109–125.

2007 Asszem, nemtom, h +fejt7őek-e nkd az sms-röv. – avagy az sms-beli rövidítésekről. In: Kommunikáció, Média, Gazdaság, 2007/1. 29–51.

2006 Hány ismerősöd van? (Az iwiw internetes portálról). In: Édes Anyanyelvünk, XXVIII. évfolyam 5. szám, 2006. december, 10.

2005 Írásjelek és szimbólumok az SMS-ekben. In: Magyar Nyelvőr, 2005. január–március, 129: 111–116.

m. a. A digilektus kulturális jellemzői

m. a. A digilektus hatása a dialóguslevelekre

m. a. Neologizmusok a digilektusban, különös tekintettel a szóképzésekre

m. a. Lájkolom! A Facebook-folklórról

m. a. Internetes szakácskönyvek: a receptblogok

m. a. Benyomáskeltés és én-reprezentáció. A Facebook profilképei

6.3. A témában tartott előadások

2011 Séreld és lájkold a fészen! A digitális kommunikációról. MCC KP- és Juniortábor, Eger

2011 Az internet nyelvészete. A digilektus. A Gutenberg-galaxistól a Google-galaxisig, ELTE, Budapest

2010 A digilektus kulturális jellemzői. Nyelv és kultúra, kulturális nyelvészet konferencia, Budapest

2010 Image and self-representation. A Facebook analysis. Visual Learning Lab, International Conference, Budapest

2010 A digilektus hatásai: Neologizmusok a digilektusban. Az MTA Modern Filológiai Társaság éves konferenciája, Budapest

2010 A digitális nyelvváltozat, a digilektus és hatásai. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest

2009 A digitális tartalmak tanítása. Innovatív tanárok fóruma, Eger (poszterelőadás)

2009 Úton a digilektustól a levelekig. 7. Semiotica Agriensis: egri szemiotikai konferencia, Eger

2009 Grammatikalizáció, különös tekintettel az *asszem*-re. A Modern Filológiai Társaság éves konferenciája, Budapest
2009 Digilektus a lektusok rendszerében. V. Félúton konferencia, ELTE, Budapest
2009 Új nyelvhasználati mód: a digilektus. Újpesti Két Tanítási Nyelvű Műszaki Szakközépiskola és Gimnázium
2008 Képírás vagy képes írás? Az infokommunikációs technológia hatása az általános iskolások írására. 6. Semiotica Agriensis: Ikonikus fordulat a kultúrában és a társadalomban, Eger
2008 Egy beszélt nyelvi jellemző, a témaismétlő névmás csevegésszövegekben. IV. Félúton konferencia, ELTE, Budapest
2008 Hat lépés távolság. Kommunikáció az iwiw-üzenőfalon. Tudományos Diákköri Konferencia, Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola
2008 Nyelvi jelenségek az interneten és a mobilon. Felsővárosi Általános Iskola, Kiskunhalas
2007 Die dynamischen Emoticons. 9th IASS-AIS World Congress of Semiotics, Helsinki–Imatra, Finnország
2007 Hat lépés távolság, avagy a férfi és női beszéd az iwiw üzenőfalán. Doktorandusz előadássorozat, ELTE BTK, Budapest
2004 Dinamikus emotikonok. Ifjú szemiotikusok 2. konferenciája, Eger
2002 Üzi a mobon? Az SMS nyelvhasználata. Az internetkorszak kommunikációja, a Magyar Tudományos Akadémia és az ELTE közös előadássorozata

7. TOVÁBBI PUBLIKÁCIÓK

7.1. Megjelent könyvek

1999 A nyelvi humor szerepe a publicisztikában és a társalgásban. FEJ-JEL sorozat 3. kötet, Kiskunhalas.
1998 Tájköltészet és tájfestészet. FEJ-JEL sorozat 1. kötet, Kiskunhalas.

7.2. Megjelent tanulmányok

2010 A reklámok sajátos meggyőzési stratégiája: neologizmusok és hapax legomenonok. In: MOK 2010. Új marketing világrend. Tanulmányok. Szerk.: Csépe Andrea. Budapest: Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola Marketing Intézete. 649−59.
2010 Neologizmusok és hapax legomenonok a reklámokban. In: Jelentés a magyar nyelvről 2006−2010. Szerk.: Balázs Géza. Budapest: Inter − Magyar Szemiotikai Társaság. 163−196.
2010 Szalai Zoltán – Veszelszki Ágnes: Budapesti egyetemek nemzetközi kapcsolatai hallgatói szemmel. In: Verseny az innovációban – innováció a felsőoktatásban. Szerk.: Csuka Gyöngyi, Kovács Bernadett, Szívós Mihály. Veszprém: Pannon Egyetem. 97−116.
2009 A nyelvújítás egyik szóalkotási módja, a szóelvonás. In: A nyelvújítás jelvilága. Tanulmányok Kazinczy és a nyelvújítás máig tartó hatásairól. Szerk.: Balázs Géza. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság. 73−96.
2009 Szalai Zoltán – Veszelszki Ágnes: Írj, ahogy beszélsz – beszélj, ahogy írsz. A német helyesírásról. In: Európai helyesírások. Az európai helyesírások múltja, jelene, jövője. Szerk.: Balázs Géza, Dede Éva. Budapest: Inter Kht. − PRAE.HU. 153−167.
2008 Térkonstrukciók. Földrajzi nevek parafrázisai kognitív keretben. In: Névtani Értesítő 30. Szerk.: Farkas Tamás, Slíz Mariann. 55–65.
2008 20. század eleji ‘marketing’, avagy meggyőzési stratégiák a Nyugat hirdetésszövegeiben. In: Az abdukció. A jelentéstulajdonításról. Szerk.: Balázs Géza – H. Varga Gyula – Voigt Vilmos. Magyar Szemiotikai Tanulmányok, 16–17. Budapest–Eger: Líceum Kiadó. 271–293.
2008 Vizuális megoldások a kreatív szövegalkotási gyakorlatokban. In: Anyanyelv-pedagógia, 2008/1.
2008 A Nyugat hirdetésszövegei 1908 és 1911 között. In: Az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola hallgatóinak publikációs fóruma.
2006 A szövegszerkesztő program alkalmazása magyar nyelvi órán. In: Módszerver. Magyar nyelv és kommunikáció. Módszertani folyóirat, 2006/2., 6–15.
m. a. Új tulajdonnévi csoportok? A helyesírási szabályzat tervezett változásairól (2009)

7.3. Recenziók

2010 Jörg Meibauer: Pragmatik. Eine Einführung. Recenzió. In: Filológia.hu, 2010/4. 255–8.
2010 Bańczerowski Janusz: A világ nyelvi képe. Recenzió. In: Magyar Nyelvőr, 2010/3. 373–6.

2010 Magyarul a gazdasági újságírásról. [Recenzió. Thompson, Terri – Lampert Gábor (szerk.): Gazdaság. Hogyan olvassuk? Hogyan írjunk róla? Hogyan értsük meg? Budapest: Akadémiai Kiadó, 2009.] In: Köz-Gazdaság 2010/1. 199–201.
2009 Andrea Brendler – Silvio Brendler (Hrsg.): Namenarten und ihre Erforschung. Ein Lehrbuch für das Studium der Onomastik. In: Magyar Nyelv, 2009/4. 479–84.

7.4. Kötetszerkesztés, folyóirat-szerkesztés

2011 Balázs Géza: Sms-nyelv és -folklór. Budapest: Magyar Szemiotikai Társaság, Inter Kft., Prae.hu.
2010 A Nyelv és kultúra, kulturális nyelvészet konferencia absztraktfüzete. Budapest: ELTE.
2010– Filológia.hu, a Magyar Tudományos Akadémia Modern Filológiai Társaságának online folyóirata
2009 A III. Félúton konferencia tanulmányai, 2007. Szerk.: Kuna Ágnes – Veszelszki Ágnes.
2009 Balázs Géza: Szövegantropológia. Szövegek többirányú megközelítése. Budapest – Szombathely: Berzsenyi Dániel Főiskola, Inter Kultúra-, Nyelv- és Médiakutató Központ.
2007 A III. Félúton konferencia absztraktfüzete. III. Félúton konferencia. Budapest: ELTE.
2005 A magyar szemiotika negyedfél évtized után. Szerk.: Balázs Géza, H. Varga Gyula, Veszelszki Ágnes. Budapest–Eger: Líceum Kiadó.

7.5. Mutató összeállítása

2007 Magyar nyelvhasználati szótár [Hogyan mondjuk? Hogyan írjuk?] Szerk. Balázs Géza és Zimányi Árpád, mutató: Veszelszki Ágnes. Celldömölk: Pauz-Westermann.

7.6. Előadások

2006 Das semantische Feld des Begriffes ‚Holocaust'. Der Holocaust in der (deutschsprachigen) Literatur Südosteuropas; Rimetea (Románia)
2011 Kommunikáció és metakommunikáció a civil kapcsolatokban. DUE Civil Kommunikációs Akadémia, Budapest (meghívásos előadás)
2010 Hapax legomenonok és neologizmusok a reklámokban. Marketing Oktatók Klubja konferenciája, BKF, Budapest
2010 Pizzánói vakaróni. Egyetemi anyanyelvi napok, ELTE, Budapest
2009 A politikai korrektségről. Pilis Város Önkormányzata (meghívásos előadás)
2009 Gerillamarketing. Pilis Város Önkormányzata (meghívásos előadás)
2008 A Nyugat hirdetésszövegei 1908–1911 között. Százéves a Nyugat, ELTE, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest
2008 Könnyedén a nyelvhelyességről. Három német nyelvművelő kiadvány. Magyar nyelvstratégiai kutatócsoport, Budapest (meghívásos előadás)
2008 Százéves a Nyugat. Soltvadkert (meghívásos előadás)
2008 Új tulajdonnévi csoportok? A helyesírási szabályzat készülő, 12. kiadása alapján. Eszterházy Károly Főiskola, Eger (meghívásos előadás)
2007 20. század eleji „marketing", avagy meggyőzési stratégiák hirdetésszövegekben. Ifjú szemiotikusok 5. konferenciája, Eger
2007 „Inglis leszönz". A makaróninyelv a humor szolgálatában. 3. Nyelv-kultúra fórum, ELTE, Budapest
2007 Nyelvhelyesség a feliratoknál. Humán Erőforrás Alapítvány, Call Center Club, Budapest (meghívásos előadás)
2006 „Már az internetten is" (sic!). Feliratok a bevásárlóközpontokban. Ifjú szemiotikusok 4. konferenciája, Eger
2005 A HVG címadása – különös tekintettel az írásjelhasználatra. Országos Tudományos Diákköri Konferencia, Budapest, II. hely
2003 A szóelvonás. Országos Tudományos Diákköri Konferencia, Veszprém; különdíj